

ŠESTI GERONTOLOŠKI KONGRES JUGOSLAVIJE**Starenje i starost – za bezbedni i aktivni život**

Vrnjačka Banja, 12-16. maj 2002.

Šesti gerontološki kongres Jugoslavije, pod radnim nazivom: *Starenje i starost – za bezbedni i aktivni život*, održan je između 12. i 16. maja 2002. godine u Vrnjačkoj Banji. Kao i na prethodnim gerontološkim kongresima, problematika starenja je analizirana sa raznih aspekata, kao što su medicinski, socijalni, psihološki, demografski i drugi. Na kongresu su održane tri plenarne sednice na kojima je izloženo 26 uvodnih referata, dok je ostalih 250 stručnih saopštenja izloženo na nekoliko sekcija, okruglih stolova ili putem poster prezentacija. Organizovane su sledeće sekcije: za socijalno-političke, pravne, socijalno-zaštitne i slične teme; za gerijatrijske teme; za demografske i socijalno-medicinske teme; za socijalno-medicinske teme; za stomatološka pitanja trećeg doba, kao i okrugli stolovi koji su obradjivali: psihogerijatrijske teme; temu dijaspora i treće životno doba; vaskularne bolesti CNS u staračkoj populaciji; medicinsku i socijalnu rehabilitaciju; volonterski i humanitarni rad.

U završnom dokumentu Kongresa je, između ostalog, konstatovano da značajan deo populacije trećeg životnog doba u našoj zemlji nema obezbeđene životne uslove koji pružaju neophodnu socijalnu sigurnost i odgovarajući kvalitet života u starosti. Većina starih osoba ne oseća se dovoljno bezbednim, niti ima mogućnosti da sebi obezbedi aktivan život primeren sopstvenim sposobnostima i afinitetima, čemu doprinosi i visina penzijskih i drugih redovnih primanja kod većine ljudi trećeg životnog doba, koji se nalaze ispod nivoa egzistencijalnog minimuma. Takođe, sužene su mogućnosti starim ljudima da ostvaruju prava iz zdravstvene zaštite, a najsiromašnijim kategorijama ljudi trećeg životnog doba direktno su ugroženi zdravlje i život zbog nemogućnosti da nabave i plate, za njih skupe lekove i da koriste određene zdravstvene usluge. Većina starog stanovništva, usled velike deficitarnosti gerontoloških kapaciteta i njihove neravnomerne teritorijalne razmeštenosti, nije u mogućnosti da se koristi njihovim uslugama. Da bi se brže obezbedilo prevazilaženje slabosti u socijalnoj sigurnosti starih ljudi i kvalitet životnih uslova u starosti, učesnici Šestog gerontološkog kongresa Jugoslavije smatraju da je potrebno u svakoj opštini, regionu i republici doneti program akcija i aktivnosti za unapređivanje socijalne sigurnosti i humanizacije životnih uslova stare populacije. Takođe je zaključeno da s obzirom na značaj nauke za dalji razvoj gerontološke misli i prakse, treba da se istakne značaj istraživačkog

rada i edukacije vezane za gerontologiju i gerijatriju i potrebu da se obezbede odgovarajući institucionalizovani uslovi za razvoj tih delatnosti u ovoj oblasti. Treba na svim nivoima osnivati stručna koordinaciona tela za pitanja starenja i starosti koja će koordinisati akcije i aktivnosti odgovarajućih društvenih činilaca čija je delatnost značajna za kvalitet života u starosti i koje će istovremeno biti stručno-savetodavni konsultant organima lokalne samouprave regiona i republike. Na osnovu iznetih izlaganja, diskusija i donetih zaključnih stavova može se konstatovati da je rad na Kongresu bio vrlo uspešan i da je većina referata doprinela boljem razumevanju i afirmisanju potreba starenja i starosti kao bezbednog i aktivnog životnog doba.

Proučavanju problematike starenja i starosti stanovništva sa demografskog aspekta na ovom kongresu posvećena je naročita pažnja. Organizovana je posebna sekcija – za demografske i socijalno-medicinske teme, dok su demografska pitanja bila analizirana i u okviru drugih sekcija, kao i na plenarnim sednicama. Imajući u vidu tematsku opredeljenost časopisa Stanovništvo, ovom prilikom će biti reči samo o referatima koji obradjuju demografsku dimenziju starenja stanovništva.

U uvodnom izlaganju *Fenomen starenja stanovništva i politički odgovor* Mirjana Rašević (CDI IDN) navodi da je starenje stanovništva realnost i proces čije se posledice ne mogu ignorisati, pogotovu što je izvesno da će se u neposrednoj budućnosti značajno povećati i broj i udeo starih lica. U društvu koje je staro, iz demografske perspektive, i koje će i dalje stariti, politički odgovor je neophodan i to najmanje trostruk. Direktan, vezan za prepoznavanje potreba starih ljudi, onaj koji se tiče povećanja udela godina u dobrom zdravlju, kao i odgovor na nedovoljno radjanje kao najvažniji uzrok starenja populacije. U okviru direktnog odgovora važni pravci delovanja su pružanje ekonomske sigurnosti u starosti, populaciona edukacija o zdravstvenim, psihoškim i socijalnim aspektima starenja i starosti, i pružanje dugotrajne pomoći i podrške starim osobama. Postojanje potrebe dubokih promena da bi se obezbedila ekonomska sigurnost starih lica naročito je bitna za zemlje koje se nalaze u tranziciji društveno-ekonomskog sistema. Međutim, debate o sadržaju tih promena uglavnom su okrenute ka pitanju smanjenja ekonomske cene starenja populacije, dok je ekonomska sigurnost starih osoba stavljena u drugi plan. Za izgradjivanje novog statusa i uloge stare osobe u modernom "starom" društvu bitna je sistematična i dugotrajna promocija populacione edukacije o zdravstvenim, psihološkim i socijalnim aspektima starenja i starosti, kako bi se eliminisala diskriminacija starih lica, naročito iz procesa rada i učenja ili da se formiraju akcione grupe sastavljene od starih lica koje bi promovisale svoje potrebe i zahteve. Takođe, u savremenim uslovima života nameće se potreba za podelom brige o starima

između porodice i zdravstvenog i socijalnog sektora. Razvoj koncepta kućne nege i zaštićenog stanovanja bila bi osnovna forma za pružanje takve podrške i pomoći, čija je najvažnija karakteristika forsiranje porodičnog okruženja ili života starih lica u sopstvenom domaćinstvu. Država bi trebalo da bude glavni nosilac tog programa, i to i na nacionalnom i na lokalnom nivou. Politički odgovor na problem niskog nivoa radjanja višestruko je složen, a sistem finansijske pomoći porodici, uskladjivanje rada i roditeljstva i sistem zbrinjavanja dece zaposlenih roditelja postaju standardi političkog odgovora industrijskih zemalja. Danas je u najvećoj meri prisutan indirektna pristup, kojim se preko politike podrške porodici, tj. niza relevantnih socijalnih politika teži stvaranju uslova koji bi mogli stimulatивно uticati na radjanje. Sa druge strane, autorka postavlja pitanje: da li i koliko bi pojedinac, u vrednosnom sistemu u kome dominira individualizam i neegzistencijalna osnova vrednosti deteta, imao svest o ličnoj ulozi i na pronatalitetne mere odgovorio radjanjem potrebnog broja dece. Stoga, zaključuje se da jedan od najsloženijih problema koji populaciona politika treba da savlada leži u sferi svesti – državnoj, političkoj, društvenoj i individualnoj.

Cilj uvodnog referata Gorana Peneva (CDI IDN), *Demografsko starenje u Srbiji, Evropi i svetu u drugoj polovini 20. veka i perspektive za 21. vek*, je sagledavanje osnovnih demografskih aspekata procesa starenja stanovništva sveta u drugoj polovini 20. veka, njegov dostignuti nivo na prelasku u novi milenijum, kao i razmatranje mogućih pravaca i intenziteta pojave u prvoj polovini 21. veka. Namera autora je bila da se da opšta slika na globalnom, svetskom nivou, sa posebnim osvrtom na stanje u Evropi i mesto koje u ovom domenu ima Srbija.

Druga polovina 20. veka na svetskom nivou ne odlikuje se kontinuiranim procesom starenja stanovništva. Mnogi pokazatelji ukazuju da je tokom 1950-ih i 1960-ih došlo do podmladjivanja svetskog stanovništva, da bi se u poslednje tri decenije 20. veka u svetskim razmerama nezaustavljivo odvijao proces starenja stanovništva. Udeo starih 65+ godina je 2000. dostigao 7% ukupnog stanovništva (5,2% u 1950), dok je broj starih 65+ godina za pet decenija udvostručen (sa 203 na 418 miliona lica), a medijalna starost je povećana za gotovo 5 godina. Starenje stanovništva se, uglavnom, vezuje za razvijene zemlje. U njima je taj proces najviše odmakao, a stanovništvo je, demografski gledano, znatno starije nego u grupi nerazvijenih zemalja i u poslednjih 50 godina proces starenja se kontinuirano odvijao. Udeo starih je u posmatranom periodu udvostručen (sa 7,9% na 14,3%), znatno je povećana i medijalna starost (sa 28,6 na 37,4 godine). Promene starosne strukture u Srbiji u drugoj polovini 20. veka bile su u skladu sa evropskim tendencijama. Takodje, Srbiju karakterišu veoma naglašene regionalne

različitosti, kako smjera tako i tempa promena. U Centralnoj Srbiji i Vojvodini proces starenja je bio vidno brži nego u Evropi kao celini, tako da je 2000. starosna struktura bila demografski starija od proseka za Evropu.

Sagledavanje budućih tendencija starenja stanovništva bazirano je na projekcijama stanovništva sveta do 2050. godine koje su pripremljene u Ujedinjenim nacijama, a za Srbiju autor je razmatrao rezultate projekcija do 2051. godine koje su radjene u CDI IDN. Na svetskom nivou broj stanovnika 65+ godina bi se povećao za preko 3,65 puta, dok bi udeo starih u ukupnom svetskom stanovništvu bio udvostručen –15,6% 2050. Na razvijenim područjima 2050. godine više nego svaki četvrti stanovnik bi bio stariji od 65 godina, a svaki deseti od 80 godina. U Evropi bi proces starenja bio još izraženiji – broj starih bi bio povećan na blizu 30%, a broj lica starijih od 65 godina bi bio dvostruko veći od broja dece mlađe od 15 godina. Rezultati projekcija pokazuju da će stanovništvo Centralne Srbije i Vojvodine spadati u grupu najstarijih populacija sveta.

U zaključku autor navodi da će 21. vek biti vek starih sa vrlo intenzivnim procesom starenja, kakvo do sada nije zabeleženo u ljudskoj istoriji. Takve promene starosne strukture će predstavljati najozbiljniji izazov kako za razvijene tako i za nerazvijene zemlje, i tražiće hitan odgovor i na globalnom i na lokalnom nivou.

U referatu *Razlike u starosnoj strukturi stanovništva Srbije po nacionalnosti* Nada Raduški (CDI IDN) navodi da je osnovni uzrok nejednake i veoma različite starosne strukture stanovništva Srbije po nacionalnosti različito prirodno kretanje stanovništva. Etničke grupe, kao što su Romi, Albanci, Muslimani, imaju veoma mladu populaciju, dok pripadnike drugih nacionalnosti (Srbi, Mađari, Crnogorci, Hrvati i dr.) odlikuje stara starosna struktura stanovništva. U zaključku autorka navodi da nepovoljna starosna struktura stanovništva (mlada ili stara) ima negativne implikacije na ukupni socio-ekonomski i demografski razvitak Srbije.

Glavni cilj referata *Demografska starost izbeglica i drugih ratom ugroženih lica* Jelene Predojević (CDI IDN) je bio da se razmotri do sada veoma malo proučavana starosna i polna struktura ratom ugroženih lica u Srbiji. Prema popisu izbeglica i ratom ugroženih lica iz 2001. u Srbiji je registrovano 451980 ratom ugroženih, a međunarodni status izbeglica dobilo je 377131 lice. Ovom broju treba dodati 201641 lice sa Kosova i Metohije koje je interno raseljeno u Centralnoj Srbiji i Vojvodini. U radu su analizirani najvažniji starosno-polni kontingenti, a izvršena je i podela na stadijume demografske starosti. Od ukupno sedam stadijuma (sedmi kao najstariji), izbeglice iz Hrvatske i BiH se mogu svrstati u peti sa elementima šestog stadijuma, dok se znatno mlađe interno raseljeno stanovništvo sa Kosova i

Metohije nalazi u četvrtom stadijumu, tako da se zaključuje da su obe populacije nešto mlađe od autohtonog stanovništva Centralne Srbije i Vojvodine, koje se može svrstati u šesti stadijum. S obzirom na to, može se zaključiti da izbeglička populacija neće imati značajniji uticaj na promenu osnovnih demografskih struktura stanovništva Srbije.

U saopštenju Radoslava Stevanovića (CDI IDN) *Demografski stare opštine u Srbiji* zaključuje se da dostignuta demografska starost stanovništva opština Centralne Srbije i Vojvodine krajem poslednje decenije 20. veka ukazuje da veoma mali broj opština poseduje demografski potencijal, koji se najviše ispoljava u nešto povoljnijem udelu mladih i mlađe sredovečnih, dok relativno velike opštinske celine, usled značajnijeg udela starijeg sredovečnog i starog stanovništva, gotovo da nemaju demografsku budućnost. Čak 156 opština (od 160) je u nekom od stadijuma koji označavaju demografski stare populacije. 83 opštine se nalaze u šestom ili sedmom stadijumu demografske starosti, što je znatno nepovoljnije od stanja 1991, što ukazuje na intenziviranje procesa demografskog starenja i sve veću starost stanovništva Srbije.

U saopštenju *Starenje stanovništva Beograda od 1948. do 1991. godine* Slavica Komatina analizira na koji način se u posmatranom periodu menjala starosna struktura stanovništva glavnog grada pod uticajem nasledjene starosne strukture, imanentnih demografskih razvojnih procesa i izrazitih društvenih promena, s naglaskom da je to period intenzivnog razvoja grada, povećanja broja njegovih stanovnika i njegove teritorijalne ekspanzije. U detaljnoj analizi najvažnijih starosno-polnih funkcionalnih kontigenata, pokazatelja demografske starosti, nataliteta, mortaliteta i migracija, kao neposrednih determinirajućih faktora starenja, autorka zaključuje da proces starenja dobija na intenzitetu između 1961. i 1971. kada je dostigao četvrti stepen demografske starosti, da bi u poslednjem analiziranom međupopisnom periodu (1981-1991) bio zabeležen najveći intenzitet (peti, sa elementima šestog stadijuma) na šta su bitno uticale niske stope nataliteta i značajno smanjenje obima pozitivnog migracionog salda.

Biljana Stanković (CDI IDN) u referatu *Institucionalna briga o starima* navodi da je institucionalna zaštita neizbežan oblik zaštite starih lica. U Srbiji, prema podacima Ministarstva za socijalna pitanja, postoje 33 ustanove za smeštaj starih, koje raspolazu kapacitetom za smeštaj 8774 korisnika. Pojedini okruzi Centralne Srbije uopšte ne raspolazu ovakvim kapacitetima, dok u velikim gradskim centrima (Beograd, Novi Sad) potrebe znatno prevazilaze postojeće kapacitete. Stoga se nameće potreba za proširivanjem institucionalne mreže u skladu sa sadašnjim i očekivanim potrebama, uz uvažavanje razlika koje postoje u kulturi i tradiciji pojedinih regiona. Autorka navodi da poštovanje standarda i uvažavanje specifičnosti

starih ljudi dobija posebno na značaju kada se zna da je oko 70% starih smeštenih u institucije poluzavisno ili zavisno od tuđe nege, da je najveći broj njih smešten usled teškog zdravstvenog stanja i porodične nezbrinutosti, a daleko manje zbog materijalne ugroženosti i nerešenog stambenog pitanja.

Cilj poster prezentacije grupe autorki iz Instituta za zaštitu zdravlja Niš (Slobodanka Bašić, Olivera Radulović, Sladjana Jović) *Socijalno-ekonomski problemi starih u jugoistočnoj Srbiji* je bio da se identifikuju glavni socijalni i ekonomski problemi starih na području Nišavskog i Topličkog okruga. Rezultati ankete koja je obuhvatila 366 stare osobe iz porodičnog i domskog smeštaja u Nišu i Prokuplju govore da većina starih (80%) ocenjuje svoje prihode kao nedovoljne za pokrivanje životnih troškova, susrete sa prijateljima i rođacima smatraju kao retke, za rešavanje životnih problema stari se najčešće obraćaju susedima i socijalnim ustanovama, a najveći životni problemi sa kojima se suočavaju su bolest (72%), loš materijalni položaj (89%) i usamljenost (66%).

U referatu Miodraga Todorovića (Zavod za zaštitu zdravlja Zaječar) *Ubrzano starenje stanovništva Timočke krajine – uzrok povećanog mortaliteta i negativnog prirodnog priraštaja* navodi se da je Timočka krajina odavno suočena sa problemom ubrzanog demografskog starenja, a autor na osnovu analize udela starih 65+ godina u poslednjih 50 godina, glavnih uzroka smrti, kao i opštih stopa nataliteta i mortaliteta zaključuje da postoje slabe šanse da se u sadašnjim uslovima življenja podstakne radjanje većeg broja dece i na taj način uspori starenje Timočke krajine, kao i da se mnoge bolesti kao uzroci smrti starih stave pod kontrolu korišćenjem savremenih medicinskih metoda i tehnika prevencije, lečenja i rehabilitacije i na taj način smanji smrtnost stanovništva.

Na Kongresu je održan i okrugli sto *Dijaspora i treće životno doba*. U diskusiji se pošlo od dva osnovna stava, i to da medju našim iseljenicima u inostranstvu ima onih koji bi želeli da se po odlasku u penziju vrate u zemlju maticu (Srbiju), ako bi mogli sebi da obezbede savremene stambene uslove prilagodjene potrebama lica trećeg životnog doba, kao i da naši iseljenici žele da svojim ostarelim roditeljima i rođacima u Srbiji obezbede odgovarajuće stambene uslove. Zaključeno je da su smeštajni gerontološki kapaciteti u Srbiji nedovoljni, da država i opštine nisu u mogućnosti da izdvajaju neophodna finansijska sredstva za bržu izgradnju, a u cilju prevazilaženja takvog stanja trebalo bi inicirati ulaganje privatnog kapitala u razvoj gerontoloških ustanova. Stoga je Gerontološko društvo Srbije pokrenulo inicijativu za liberalizaciju propisa, kao i osnivanja tzv. Fondacije za humanu starost, koja bi podsticala donatorstvo. Na okruglom stolu su iznošene i procene stručnjaka o broju naših ljudi u inostranstvu, bilo je reči i o najpoznatijim organizacijama za vezu matice i dijaspore, ali konstatovano

je da se zapravo ne zna koji procenat naših ljudi u inostranstvu je zainteresovan za povratak, jer većina ne želi da se vrati zbog loših ekonomskih i nestabilnih političkih prilika u zemlji.

Uvodni referati objavljeni su u celosti u zborniku *Šestog gerontološkog kongresa Jugoslavije: Starenje i starost – za bezbedni i aktivni život*, ostala saopštenja u izvodu u *Knjizi rezimea stručnih saopštenja*, dok je časopis *Gerontologija* (br.1/2002) u celosti posvećen publikovanju odabranih stručnih saopštenja podnetih na Kongresu.

Jelena Predojević